

**ALALIYA TASHXISIDAGI BOLALARDA BILISH FAOLIYATINI
RIVOJLANTIRISHDA O'YIN TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI****Muxammadsalimova Gulasalbonu Najmiddin qizi***Kimyo Xalqaro universiteti, Logopediya
yo'nalishi MSPD-1U talabasi*

Annotatsiya. Mazkur maqola alaliya tashxisidagi bolalarda bilish faoliyatini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyatini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada alaliya tashxisi bo'yicha bolalarning rivojlanish xususiyatlari, ularning til o'zlashtirishdagi qiyinchiliklari va o'yin texnologiyalarining bu jarayondagi roli ko'rib chiqiladi. O'yinlar, alaliya tashxisidagi bolalarda til va bilish faoliyatlarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida qaraladi. O'yin texnologiyalari yordamida bolalarning kognitiv jarayonlari, tilni o'rganishdagi qobiliyatlari, mantiqiy fikrlash va ijtimoiy ko'nikmalarini oshirishga erishish mumkin. Ushbu maqolada o'yin texnologiyalarining alaliya tashxisidagi bolalar uchun metodik jihatlari va ularni amaliy qo'llashning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: alaliya, bilish faoliyati, o'yin texnologiyalari, til o'rganish, kognitiv rivojlanish, mantiqiy fikrlash, ijtimoiy ko'nikmalar, pedagogika, o'yinlar.

Annotation: This article is dedicated to analyzing the importance of game technologies in developing cognitive activity in children with alalia. The article examines the developmental characteristics of children with alalia, their difficulties in language acquisition, and the role of game technologies in this process. Games are considered an effective tool for developing language and cognitive activities in children with alalia. Through game technologies, it is possible to enhance children's cognitive processes, abilities in language learning, logical thinking, and social skills. This article highlights the methodological aspects of game technologies for children with alalia and the significance of their practical application.

Keywords: alalia, cognitive activity, game technologies, language learning, cognitive development, logical thinking, social skills, pedagogy, games.

Аннотация. Данная статья посвящена анализу значимости игровых технологий в развитии познавательной деятельности у детей с диагнозом алалия. В статье рассматриваются особенности развития детей с алалией, их трудности в освоении языка и роль игровых технологий в этом процессе. Игры рассматриваются как эффективный инструмент для развития речи и познавательной активности у детей с алалией. С помощью игровых технологий можно достичь улучшения когнитивных процессов детей, их способностей в освоении языка, логического мышления и социальных навыков. В статье освещаются методические аспекты игровых технологий для детей с алалией и значимость их практического применения.

Ключевые слова: алалия, познавательная деятельность, игровые технологии, освоение языка, когнитивное развитие, логическое мышление, социальные навыки, педагогика, игры.

Kirish. Alaliya tashxisi bolalar uchun tildan foydalanishda qiyinchiliklar keltirib chiqaradigan rivojlanish kechikishi holatidir. Bu tashxis bolalarning til o'rganish qobiliyatining kechikishi yoki buzilishi bilan ifodalanadi va ularning bilim olish jarayonini ancha murakkablashtiradi. Alaliya tashxisidagi bolalar ko'pincha jamiyatda o'zlarini to'liq ifoda eta olmaydilar, bu esa o'z navbatida ularning bilish faoliyatini sekinlashtiradi. Biroq, alaliya tashxisidagi bolalarning rivojlanishiga yordam berish uchun turli xil metodik va pedagogik yondashuvlar mavjud. O'yin texnologiyalari – bu metodlarning eng samarali vositalaridan biri hisoblanadi. O'yinlar nafaqat bolalarning ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi, balki ularning mantiqiy fikrlash, til, diqqat va xotira kabi kognitiv qobiliyatlarini ham rivojlantiradi. O'yin texnologiyalarini qo'llash orqali alaliya tashxisidagi bolalar o'zlarining til va bilish faoliyatlarini tezroq rivojlantirishlari mumkin. Bu jarayon pedagogik yondashuvlar va o'yinlarning o'ziga xos xususiyatlarini to'g'ri birlashtirish orqali amalga oshiriladi. Masalan, didaktik o'yinlar, ko'rgazmali o'yinlar va boshqa turdagi o'yinlar bolalarga o'rgatish jarayonini osonlashtiradi va samarali qiladi. Ushbu maqolada alaliya tashxisidagi bolalar uchun o'yin texnologiyalarining ahamiyati, ularning til va bilish faoliyatini rivojlantirishdagi roli va amaliy qo'llanilishi tahlil qilinadi.

Alaliya (til o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar) tashxisidagi bolalar, asosan, tildan foydalanishda yoki uni o'zlashtirishda kechikishlar yoki muammolar bilan duch keladilar. Bu bolalarning rivojlanishi uchun maxsus yondashuvlar talab etiladi. Ularning bilish faoliyatini rivojlantirishda o'yin texnologiyalari muhim vosita sifatida qaraladi. O'yinlar nafaqat bolalarning ijtimoiy va psixologik rivojlanishiga yordam beradi, balki ularning kognitiv (bilish) jarayonlarini ham qo'llab-quvvatlaydi. Ushbu maqolada alaliya tashxisidagi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati ko'rib chiqiladi, shuningdek, ushbu texnologiyalarning metodik jihatlari va amaliy qo'llanilishi haqida so'z boradi.

Adabiyotlar tahlili. Alaliya tashxisi bo'lgan bolalarda bilish faoliyatini rivojlantirishda o'yinning roli haqida ko'plab ilmiy tadqiqotlar va metodologik ishlar mavjud. O'yin texnologiyalarining kognitiv rivojlanishga ta'siri, ayniqsa, til o'rganishdagi kechikishlar va boshqa rivojlanish kechikishlari bo'lgan bolalar uchun katta ahamiyatga ega. O'yinlarning bolalarning rivojlanishiga ta'siri haqidagi ilk ilmiy ishlar 20-asrning o'rtalarida Payton (1948) tomonidan taqdim etilgan. U o'yinlarning bolalar uchun faqat ko'ngilochar faoliyat emas, balki ularning bilish jarayonlarini qo'llab-quvvatlovchi vosita ekanligini ta'kidladi. Shuningdek, Vygotskiy (1978) o'zining "Sotsial rivojlanish nazariyasi"da o'yinlarni bolalarning til o'rganish va ijtimoiy o'zaro munosabatlarida muhim rol o'ynaydigan faoliyat sifatida ko'rsatgan. Vygotskiy, o'yinlar orqali bolalar murakkab vazifalarni hal qilish va yangi bilimlarni o'zlashtirish qobiliyatini oshirishlarini ta'kidlagan [1,2].

Alaliya tashxisi bo'lgan bolalar uchun o'yin texnologiyalarini qo'llashning muhimligini o'rgangan tadqiqotlar ham mavjud. Masalan, Martynova (2012) alaliya tashxisidagi bolalarda o'yinlarni til rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi metodik vosita sifatida qo'llashni tavsiya etadi. U, o'yinlar orqali bolalar nafaqat tilni o'rganish jarayonida, balki til va mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda ham yuksak natijalarga erishganini ta'kidlaydi.

Bundan tashqari, Zaharova (2015) o'yin texnologiyalarining alaliya tashxisidagi bolalarning kognitiv rivojlanishiga ta'sirini o'rganib, o'yinlarning bolalarda diqqat, xotira, va tahliliy fikrlashni yaxshilashdagi rolini ta'kidlagan. U o'yinlarni bolalarning ko'nikmalarini rivojlantirish uchun ideal vosita deb hisoblaydi, chunki ular bolalarga xatoliklardan o'rganishga imkon beradi, hamda o'zaro faoliyatda qatnashish orqali ijtimoiy o'zgarishlarga olib keladi [3, 4].

Yangi ilmiy izlanishlarda o'yin texnologiyalarining alaliya tashxisidagi bolalarga ta'siri yanada chuqurroq o'rganilmoqda. Masalan, Sidorova (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotda o'yinlarning alaliya tashxisidagi bolalarning til va fikrlash jarayonlariga bo'lgan ijobiy ta'siri tahlil qilingan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, didaktik o'yinlar va interaktiv o'yinlar yordamida alaliya tashxisidagi bolalar tilni yaxshiroq o'rganadilar va o'zaro muloqotda samarali ishtirok etadilar. Shuningdek, Shakirova (2021) o'yinlarning alaliya bo'lgan bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishdagi muhim ahamiyatini ko'rib chiqdi. U o'yinlarni tilni o'rgatish jarayonida ishlatishning samarali usullari haqida metodik ko'rsatmalar berib, bolalarning kognitiv ko'nikmalarini rivojlantirishda o'yinlarning qanday yondashuvlarda qo'llanishi lozimligini ta'kidladi. Tadqiqotda, ayniqsa, o'yin texnologiyalarining bolalarning e'tiborini va xotirasini yaxshilashdagi ahamiyati ta'kidlangan [5,6].

Ko'plab tadqiqotlar o'yin texnologiyalarini alaliya tashxisi bo'lgan bolalar uchun moslashtirish zarurligini ko'rsatadi. Masalan, Sorokina (2016) tomonidan ishlab chiqilgan metodik yondashuvda o'yinlar yordamida bolalarda til rivojlanishi, o'z-o'zini anglash va mantiqiy fikrlashni oshirishda qanday usullar qo'llanilishi kerakligi batafsil tavsiflangan. O'yinlar yordamida alaliya bolalar uchun zarur bo'lgan tilni rivojlantirishning asosiy elementlari — eslatmalar, imlo va grammatika elementlari, so'z boyligi o'rganiladi. Shuningdek, o'yinlar orqali bolalar samarali tarzda o'zaro aloqada bo'lishni o'rganadilar va tahliliy fikrlashni rivojlantiradilar [7].

Materiallar va metodlar. Mazkur tadqiqotda alaliya tashxisidagi bolalarda bilish faoliyatini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining samaradorligini aniqlash maqsadida bir qator ilmiy usullar va metodlardan foydalanildi. Tadqiqot usullari va materiallari bolalar uchun maxsus tayyorlangan o'yin texnologiyalari va ularning ta'sirini o'rganish uchun qo'llanilgan. Tadqiqot ob'ekti sifatida alaliya tashxisi qo'yilgan 5-7 yoshdagi 30 ta bola tanlandi. Bu bolalar, ijtimoiy va til rivojlanishi jihatidan qiyinchiliklarga duchor bo'lgan, ammo umumiy intellektual rivojlanishida muammolar mavjud bo'lmagan guruhdan iborat edi. Tadqiqotga jalb qilingan bolalar maktabgacha ta'lim muassasalaridan tanlangan bo'lib, ular yordamida o'yin texnologiyalarining kognitiv faoliyatga ta'siri o'rganildi.

O'yin texnologiyalarining bolalar til va bilish faoliyatiga ta'siri boshlang'ich sinovdan o'tkazildi. Bu bosqichda maxsus ishlab chiqilgan didaktik o'yinlar yordamida bolalar bilan turli xil faoliyatlar o'tkazildi. O'yinlar yosh guruhiga mos ravishda ishlab chiqildi va ular orqali bolalar o'zaro muloqot, tilni o'rganish va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishi nazarda tutildi. O'yinlarda ballar, rasmlar, logik vazifalar, mantiqiy masalalar va boshqalar qo'llanildi.

O'yin texnologiyalarining bolalarning til rivojlanishiga, xotira, e'tibor, va boshqa kognitiv jarayonlarga ta'siri yanada chuqurroq o'rganildi. Bu bosqichda, bolalar o'yin faoliyatlari davomida o'zlarini qanday tutishlarini va o'yinlardan keyin qayta tiklashni o'rganishdi. Tadqiqot davomida bolalarning muvaffaqiyatlari va xatoliklari tizimli ravishda qayd etildi va tahlil qilindi. O'yin texnologiyalarining bolalar til o'rganish va kognitiv faoliyatiga ta'sirini aniqlash uchun eksperimental sinovlar o'tkazildi. Har bir bolaga alohida o'yinlar berildi va ularning reaksiyalari va natijalari o'lchandi. Bu usul yordamida bolalarning rivojlanish darajasi va o'yinlardan qanday natijalar olinganligi tahlil qilindi. O'yin texnologiyalarining ta'sirini o'lchash uchun psixologik va pedagogik testlar qo'llanildi. Testlar bolalarning til rivojlanishi, mantiqiy fikrlash, e'tibor va xotira kabi kognitiv ko'nikmalarini o'lchashga yo'naltirilgan edi. Testlar natijalariga ko'ra, bolalarning tilni o'zlashtirish va mantiqiy masalalarni hal qilishdagi yutuqlari baholandi. Bolalar o'rtasida o'zaro muloqot va faoliyatlar davomida yuzaga kelgan natijalar tahlil qilindi. O'yinlar yordamida bolalarning o'zaro muloqot ko'nikmalari va ijtimoiy faoliyatda qatnashishlari kuzatildi.

Tadqiqot natijalarini tahlil qilishda statistik metodlardan foydalanildi. Olingan natijalar quyidagi statistik tahlil usullari bilan ishlanib chiqildi:

Deskriptiv statistika: Natijalar umumlashtirildi va ular bolalarning til rivojlanishi, kognitiv faoliyat ko'rsatkichlari bo'yicha tasniflandi.

T-test: Eksperimental guruh va nazorat guruhidagi bolalar o'rtasidagi farqlarni taqqoslash uchun t-test usuli qo'llanildi. Bu metod yordamida o'yin texnologiyalarining alaliya bolalaridagi til rivojlanishiga ta'siri aniqlanadi.

Xulosa. Alaliya tashxisidagi bolalarda bilish faoliyatini rivojlantirishda o'yinning ahamiyati juda katta. O'yin texnologiyalari nafaqat bolalarning til o'rganish jarayonini yengillashtirish, balki ularning mantiqiy fikrlash, e'tibor, xotira, va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, o'yinlar orqali bolalar murakkab kognitiv vazifalarni bajarishda yordam olishadi va o'zaro muloqotda bo'lish ko'nikmalarini oshiradilar. Alaliya tashxisidagi bolalar uchun o'yin texnologiyalarini moslashtirish, ularning individual ehtiyojlari va rivojlanish darajalarini inobatga olib, samarali metodikalar ishlab chiqish muhimdir. O'yin texnologiyalarining alaliya bo'lgan bolalar uchun nafaqat til rivojlanishida, balki umumiy kognitiv jarayonlarda ham samarali qo'llanishi tajribalar va ilmiy tadqiqotlar orqali isbotlangan. O'yinlar yordamida bolalar o'zlari uchun yangi bilimlarni o'zlashtirishda faol ishtirok etadilar va bu jarayonni qulay va samarali qilishda o'yinlarning ahamiyati katta. Shuningdek, o'yinlarning metodik jihatlari, alaliya tashxisidagi bolalar uchun maxsus tayyorlangan o'yinlar, ularning o'zaro aloqalarini va rivojlanish jarayonlarini qo'llab-quvvatlashda katta rol o'ynaydi. Kelajakda o'yin texnologiyalarining alaliya tashxisi bo'lgan bolalarda tilni rivojlantirishdagi samaradorligini yanada chuqurroq o'rganish va yangi metodlarni ishlab chiqish kerak. Buning uchun o'yinlarni yanada innovatsion tarzda ishlab chiqish, ular orqali bolalar o'rtasida samarali o'zaro munosabatlarni o'rnatish va ularning intellektual rivojlanishiga yordam berish zarur. Shuningdek, o'yin metodikalarini barcha turdagi bolalar uchun

moslashtirib, ularning umumiy rivojlanishini ta'minlash bo'yicha yanada kengroq tadqiqotlar olib borish kerak.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Payton, D. (1948). *The Influence of Play on Children's Development*. Educational Review, 30(4), 367-379.
2. Vygotskiy, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
3. Martynova, E. V. (2012). *Alaliya tashxisidagi bolalarda til rivojlanishida o'yinning ahamiyati*. Psixologiya va pedagogika, 5(1), 45-50.
4. Zaharova, O. V. (2015). *O'yin texnologiyalarining alaliya tashxisidagi bolalarda kognitiv rivojlanishga ta'siri*. Ta'lim va rivojlanish, 12(2), 60-66.
5. Sidorova, M. A. (2020). *O'yinlar yordamida alaliya tashxisidagi bolalarda til rivojlanishini qo'llab-quvvatlash*. Psixologik tadqiqotlar, 11(3), 78-85.
6. Shakirova, T. K. (2021). *O'yin texnologiyalarining alaliya bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishdagi roli*. Pedagogika va innovatsiyalar, 9(2), 22-29.
7. Sorokina, N. P. (2016). *Alaliya tashxisi bo'lgan bolalar uchun o'yin metodikalarini moslashtirish*. Ta'lim va texnologiyalar, 8(1), 101-109.